

Het mag niet, het mag nooit

Voorkom seksueel grensoverschrijdend gedrag in de zorg en jeugdhulp

Wie hulp zoekt, moet kunnen vertrouwen op veilige zorg van goede kwaliteit. De basis voor een zorgrelatie is veiligheid, zowel voor cliënt als zorgverlener. Daarbij is een cliënt altijd afhankelijk van de zorgverlener: van de kennis en kunde van de zorgverlener, tot de hulp die de zorgverlener biedt bij behandeling, herstel en begeleiding.

Hoewel een cliënt en zorgverlener zich als mens gelijk kunnen voelen, is er door de afhankelijkheid van de cliënt altijd sprake van een ongelijke verhouding. Daarom is seksueel (getint) gedrag nooit toegestaan in de relatie tussen zorgverlener en cliënt. Zelfs als een cliënt ermee instemt, het initiatief neemt of erop aandringt, verandert dit niet. Seksueel (getint) gedrag kan de cliënt beschadigen en past daarom niet in een veilige zorgrelatie. Het is altijd seksueel *grensoverschrijdend* gedrag.

Over deze brochure

In deze brochure staat wat de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) onder seksueel grensoverschrijdend gedrag verstaat en wat de inspectie van zorgaanbieders en zorgverleners verwacht: Aandacht voor een [veilige zorgrelatie](#) en 'geweld in de zorgrelatie' melden bij de inspectie. Voor een snelle oriëntatie op de brochure kunt u de [factsheet](#) downloaden.

Deze brochure gaat over de situatie dat een zorgverlener zich seksueel grensoverschrijdend gedraagt naar een cliënt. In deze brochure gebruiken wij de term cliënt. Hiermee bedoelen wij ook patiënten en jeugdigen. Waar zorgverlener staat, bedoelen wij ook hulpverleners. Of iemand die in dienst of opdracht van een zorgaanbieder werkt.

Deze versie vervangt de IGJ-brochure met dezelfde naam, die verscheen in december 2016.

Wat is seksueel grensoverschrijdend gedrag?

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is gedrag dat seksueel (getint) van aard is en waarbij iemands grenzen worden overschreden. Dit kunnen zowel sociale als fysieke grenzen zijn. Dit gedrag komt overal in de maatschappij voor. Ook binnen de zorg en jeugdhulp maken zorgverleners zich hieraan schuldig. Seksueel grensoverschrijdend gedrag is volgens de Jeugdwet en de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg (Wkkgz) een vorm van *seksueel geweld*. Het is nooit toegestaan in de zorgrelatie tussen een zorgverlener en een cliënt.

Vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn:

- **Seksueel getinte berichten of opmerkingen**
Een zorgverlener stuurt (digitale) berichten of maakt opmerkingen naar de cliënt, die seksueel getint zijn.
- **Onnodige aanrakingen of zoenen**
Een zorgverlener heeft op een niet-professionele wijze lichamelijk contact met de cliënt.
- **Onnodige ontkleding**
Een zorgverlener vraagt of dwingt een cliënt zich te ontkleden op een manier die voor de behandeling of het onderzoek niet noodzakelijk is.
- **Onnodig inwendig of uitwendig onderzoek**
Een zorgverlener onderzoekt de cliënt inwendig (vaginaal, rectaal) of uitwendig (borsten, penis, scrotum) zonder dat toestemming is gevraagd en/of zonder dat dit voor de diagnostiek of behandeling noodzakelijk is.
- **Seksueel contact hebben**
Gewenste en ongewenste intimiteiten, zoals een relatie of seksuele

- contacten tijdens of te snel na een behandeling binnen de afkoelingsperiode (zie kader).
- **Aanranding**
Een zorgverlener dwingt de cliënt tegen zijn/haar wil tot het plegen of ondergaan van seksuele handelingen, waarbij geen sprake is van het binnen dringen van het lichaam.
- **Verkrachting**
Een zorgverlener dwingt de cliënt tegen zijn/haar wil tot geslachts-gemeenschap of dringt op een andere wijze seksueel het lichaam binnen.

Wat is een afkoelingsperiode?

Na het beëindigen van de zorgrelatie met een cliënt, moeten zorgverleners zich houden aan een 'afkoelingsperiode'. Deze periode geldt ook als een zorgverlener gevoelens heeft ontwikkeld voor een cliënt (of de gevoelens wederzijds zijn) en de zorgrelatie daarom is beëindigd. In de afkoelingsperiode moet de zorgverlener volledig afstand nemen van de cliënt, om de zorgrelatie expliciet te beëindigen. Deze periode is nadrukkelijk bedoeld om afstand te creëren, om de ongelijke verhouding van de zorgrelatie op te heffen.

De duur van de afkoelingsperiode is afhankelijk van de situatie. Daarbij geldt over het algemeen dat hoe intensiever de zorgrelatie was en hoe kwetsbaarder de cliënt, hoe langer de afkoelingsperiode is. Als er binnen de afkoelingsperiode seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt, dan kan dit de zorgverlener worden verweten en gevolgen hebben.

In gedrags- en beroepscode, interne richtlijnen en protocollen staan de regels over seksueel grensoverschrijdend gedrag en de afkoelingsperiode vaak omschreven. Deze gelden als uitgangspunt. Uiteindelijk zijn de feitelijke omstandigheden bepalend voor de duur van de afkoelingsperiode.

Grote impact van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Seksueel grensoverschrijdend gedrag door een zorgverlener heeft vaak enorm negatieve gevolgen. Zowel voor cliënten als de omgeving en de zorgverlener zelf.

Iemand die zorg nodig heeft, is afhankelijk van een zorgverlener. Bij seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt de vertrouwensband tussen de cliënt en de zorgverlener beschadigd. Ook het vertrouwen van de cliënt in andere zorgverleners en de zorg kan worden beschadigd. Veel cliënten houden langdurig psychische en/of lichamelijke klachten over aan seksueel grensoverschrijdend gedrag. Andere gevolgen voor cliënten kunnen zijn een achteruitgang in het herstel, onderbroken behandelingen en het mijden van zorg wanneer iemand dit (in de toekomst) nodig heeft. Deze gevolgen zijn er ook als het in het begin leuk leek en beiden instemden met seksuele handelingen, of wanneer er sprake was van positieve gevoelens van beide kanten.

De negatieve gevolgen blijven niet beperkt tot de zorg en veiligheid van de betrokken cliënt. Als de cliënt in een instelling of woongroep verblijft, kan ook de zorg aan andere cliënten negatief beïnvloed worden. Collega's van de zorgverlener kunnen lange tijd last houden van de gebeurtenis. Ook hier is sprake van een beschadigde vertrouwensband.

De betreffende zorgverlener doet zichzelf ook schade aan. Seksueel grensoverschrijdend gedrag kan leiden tot ontslag, een beschadigde carrière, sociale afwijzing en strafrechtelijke vervolging. Ook is er vaak sprake van een toename van (psychische) gezondheidsklachten.

Wat verwacht de inspectie van zorgaanbieders en zorgverleners?

1. Aandacht voor een veilige zorgrelatie

Het vergroten van bewustwording en preventie doet de inspectie door individuele zorgverleners, zorgaanbieders, opleidingen, koepelorganisaties en beroepsverenigingen te wijzen op het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag. En hen te wijzen op mogelijke interventies.

De inspectie wil een [veilige zorgrelatie](#) bevorderen en meer aandacht voor bewustwording, preventie en interventie. Een effectieve aanpak om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen, begint bij de erkenning dat het ook in de zorg voorkomt. Er wordt vaak pas gereageerd wanneer zich een incident heeft voorgedaan. Daarom is erover praten zo belangrijk: denk in voorkómen en maak hierover samen afspraken.

Bewustwording

Bewustwording en voorlichting zijn belangrijk voor zorgprofessionals én cliënten. Regelmatig onderschatten zorgverleners en zorgaanbieders het risico dat seksuele gevoelens en seksueel grensoverschrijdend gedrag ook in de zorg en jeugdhulp voorkomen. Het komt vaker voor dan gedacht.

Samen verantwoordelijk

De inspectie ziet bewustzijn van het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag als een gezamenlijke, professionele verantwoordelijkheid: iedere zorgmedewerker draagt hier binnen zijn of haar werkomgeving aan bij. Ook is het een gezamenlijke, professionele verantwoordelijkheid om dit gedrag te voorkómen. Wat hierbij helpt, is meer kennis over de verschillende vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, de schade van dit gedrag voor cliënten, de risicofactoren en de regels. Zorgverleners weten niet altijd wat de professionele grenzen zijn of waarom ze er zijn. Ook zijn er zorgverleners die wel weten wat de regels zijn, maar deze toch niet (bewust of onbewust) naleven. Het is belangrijk dat de organisatiecultuur de professionele zorgrelatie tussen zorgverlener en cliënt ondersteunt. Voor die cultuur is iedereen binnen de instelling samen verantwoordelijk, met een hoofdverantwoordelijkheid voor de bestuurder.

(Ontwikkelen van) normen

Beroepscode en gedragsregels waarin professionele waarden en normen zijn vastgelegd, zijn noodzakelijk voor een veilige zorgrelatie en bieden een duidelijk handvat. Daarom is het noodzakelijk dat beroepsverenigingen een beroepscode en gedragsregels (door) ontwikkelen. Daarnaast kunnen interne richtlijnen en protocollen over seksueel grensoverschrijdend gedrag bijdragen aan bewustwording en helpen bij het bespreekbaar maken van het onderwerp.

Bewustzijn van glijdende schaal

Seksueel grensoverschrijdend gedrag ontstaat niet altijd met een vooropgezette, kwade bedoeling. Er kan sprake zijn van een 'glijdende schaal': een zorgverlener begeeft zich langzaam in grijs gebied en neemt schijnbaar onschuldige beslissingen die uitmonden in seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een voorbeeld hiervan is het laten uitlopen van afspraken, digitaal contact hebben met een (ex)cliënt of afspreken buiten werktijd. Als zorgverleners de aanloop naar grensoverschrijdend

gedrag beter herkennen, kunnen de zorgverlener of collega's seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomen, afremmen of (eerder) ingrijpen. Het hoort bij de professionele verantwoordelijkheid van zorgverleners om gedrag aan te passen en met elkaar in gesprek te gaan als de professionele afstand richting een cliënt afneemt. Het vergt professionele moed om te handelen, maar het kan seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomen.

Preventie

Uit onderzoek van de inspectie naar meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag blijkt dat collega's soms wel vermoedens hadden, maar niet wisten wat ze moesten doen of bang waren om in te grijpen. Preventieve maatregelen helpen.

Aanspreekpunten

De aanstelling van een aandachtfunctionaris, (externe) vertrouwenspersonen en een stappenplan bij vermoedens en meldingen, zijn maatregelen waarvan een belangrijke preventieve werking uit gaat. Als praten met de zorgverlener die (mogelijk) grenzen overschrijdt te moeilijk is, dan kan een gesprek met de vertrouwenspersoon of aandachtfunctionaris uitkomst bieden.

Effectief aanstellings- en scholingsbeleid

Preventie betekent ook dat zorgaanbieders in hun aanstellingsbeleid onderzoek doen naar het arbeidsverleden, een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) opvragen en het arbeidsverleden controleren. Zorgaanbieders hebben de plicht om te controleren of toekomstige medewerkers geschikt zijn om zorg te verlenen (vergewisplicht) en of de wijze waarop zij in het verleden hebben gefunctioneerd dat niet in de weg staat. Informatie hierover staat op de IGJ-website: [Controleren arbeidsverleden \(vergewisplicht\)](#). Maar ook ná de aanstelling is het belangrijk dat zorgaanbieders de gedragsregels blijven bespreken en medewerkers scholen over het voorkomen van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag.

Maak gevoelens bespreekbaar

Seksualiteit en de aanloop naar seksueel grensoverschrijdend gedrag meer bespreken kan bijdragen aan preventie, signalering en het stoppen van het gedrag. Zorgverleners kunnen zich (seksueel) aangetrokken tot, of te sterk betrokken voelen bij een cliënt. Het kan lastig zijn om dit

soort gevoelens voor een cliënt met collega's of een leidinggevende te bespreken. Daarom is het belangrijk dat zorgverleners weten met wie zij (beginnende) gevoelens voor een patiënt veilig kunnen bespreken. Bijvoorbeeld met een van de hierboven genoemde aanspreekpunten.

Het is ook belangrijk dat zorgaanbieders onderzoeken wat zorgverleners nog meer nodig hebben om het thema seksualiteit actief en zonder ongemak te bespreken. Met elkaar én met hun cliënten. Erover praten kan zorgverleners duidelijk maken wat voor hen nog een grijs gebied is én wat de grenzen zijn binnen een zorgrelatie. Hierdoor kan een zorgverlener beseffen dat hij of zij té persoonlijk omgaat met een cliënt en kan de zorgverlener zijn of haar gedrag op tijd bijstellen.

Aandacht voor persoonlijke omstandigheden van zorgverleners

Uit meldingen over grensoverschrijdend gedrag blijkt regelmatig dat het met de betreffende zorgverlener niet goed ging. Als collega of als leidinggevende is het goed om aandacht te hebben voor de persoonlijke omstandigheden van zorgverleners. Dit kan helpen om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen. Bij relatieproblemen,

psychische aandoeningen, problematisch middelengebruik of schulden kunnen zorgverleners niet goed in hun vel zitten. Hierdoor bestaat de kans dat zij zich minder professioneel gedragen.

Versterk de positie van de cliënt

Bij preventie kunnen zorgaanbieders denken aan voorlichting over de zorgrelatie en het bespreekbaar maken van seksualiteit. Voor cliënten moet duidelijk zijn hoe zij indien nodig seksueel grensoverschrijdend gedrag kunnen melden. Ook moeten zij weten wat zij kunnen verwachten van het onderzoek dat volgt op een melding. Daarnaast kunnen cliënten en de cliëntenraad stimuleren dat geleerd wordt van eerdere ervaringen en adviseren over het preventiebeleid.

Waar kunnen cliënten of naasten terecht?

Het Landelijk Meldpunt Zorg van de IGJ kan cliënten en naasten informeren over de mogelijkheden, vragen beantwoorden en helpen met praktische tips. Zij geven een advies, passend bij de situatie.

Zie: [Landelijk Meldpunt Zorg](#).

Cliënten die een nare seksuele ervaring hebben meegemaakt vinden meer informatie over de mogelijkheden en hulp bij het Centrum Seksueel Geweld: [Hulp aan slachtoffers van seksueel geweld](#).

Interventie

Met interventie wordt bedoeld dat de zorgaanbieder en collega-zorgverleners weten hoe te handelen als er tekenen zijn van seksueel grensoverschrijdend gedrag of als er seksueel grensoverschrijdend gedrag is voorgevallen.

Doe zorgvuldig onderzoek

Een onderzoek van een zorgaanbieder naar een melding van seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt vaak door alle betrokkenen als ingrijpend ervaren. Het is van groot belang dat het proces vanaf de melding tot het onderzoek zorgvuldig verloopt.

Op welke manier ingrijpen?

Moet er altijd een ontslag volgen van de betrokken zorgverlener? Of is het mogelijk dat een zorgverlener in dienst blijft? Misschien in een andere baan of op een andere locatie? Dat kan per situatie verschillen. Het gaat erom dat een zorgaanbieder doet wat nodig is voor een veilige zorgrelatie. In sommige gevallen is ontslag, aangifte bij de politie en/of het indienen van een tuchtklacht een passende reactie.

Als een zorgverlener seksueel grensoverschrijdend gedrag vertoont of heeft vertoond en in de zorg blijft werken, dan zijn maatregelen noodzakelijk. Wat is nodig om herhaling te voorkomen, zodat weer sprake is van een veilige zorgrelatie? Een zorgverlener kan bijvoorbeeld worden begeleid via een supervisietraject, of een verbetertraject met psychologische begeleiding doorlopen. De zorgverlener of de zorgaanbieder kan hiertoe het initiatief nemen.

Nazorg voor alle betrokkenen

De impact van seksueel grensoverschrijdend gedrag is groot en kan langdurig schadelijke gevolgen hebben. Het is belangrijk dat de zorgaanbieder nazorg regelt voor alle betrokkenen. In eerste instantie voor de cliënt, maar ook voor de beschuldigde zorgverlener en voor zijn of haar collega's.

Meer weten over bewustwording, preventie en interventie?

Op de website van de inspectie staat hierover meer informatie:

[Toezicht op seksueel grensoverschrijdend gedrag](#).

2. Meldplicht bij de IGJ

Als het niet is gelukt om seksueel grensoverschrijdend gedrag in de zorg en jeugdhulp te voorkomen, moet het worden gemeld bij de inspectie. De Wkkgz en de Jeugdwet verplichten zorgaanbieders om 'geweld in de zorgrelatie' bij de inspectie te melden. Hieronder valt ook seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ook als dat ná het beëindigen van de zorgrelatie, maar binnen de afkoelingsperiode plaatsvindt. Bij het niet nakomen van deze verplichting, kan de inspectie een bestuurlijke boete opleggen.

Meldplicht geldt niet alleen bij zorgverleners

De meldplicht geldt ook als seksueel grensoverschrijdend gedrag plaats vindt door iemand die werkt in opdracht van een zorgaanbieder, een gecertificeerde instelling jeugdhulp of als opdrachtnemer. Bijvoorbeeld een zzp'er, uitzendkracht of gedetacheerde. Daarnaast geldt de meldplicht in de jeugdhulp ook voor seksueel grensoverschrijdend gedrag door een zorgverlener richting een ouder, of door een andere jeugdige of ouder, met wie de jeugdige of ouder tenminste een dagdeel bij de zorgaanbieder verblijft.

Interne procedure melden incidenten

Zorgaanbieders zijn verplicht om een interne procedure te hebben voor het melden van incidenten. In die procedure moet staan hoe zorgverleners en andere medewerkers moeten omgaan met (vermoedens van) seksueel grensoverschrijdend gedrag. De procedure moet van toepassing zijn op alle situaties: seksueel grensoverschrijdend gedrag door collega-zorgverleners, of door een cliënt richting een andere cliënt of ouder.

Meer over de meldplicht leest u op de website van de inspectie:

- [Geweld in de zorgrelatie](#)
- [Jeugdhulpaanbieders: melden geweld](#)

Ingrijpen na (melding) seksueel grensoverschrijdend gedrag

Wie zich schuldig maakt aan seksueel grensoverschrijdend gedrag kan ter verantwoording worden geroepen door verschillende instanties, de zorgaanbieder of de cliënt zelf. Dit kan op basis van het strafrecht, civiel recht, bestuursrecht en jeugdrecht. Meer informatie hierover staat op de website van de Rechtspraak: [Rechtsgebieden](#).

De inspectie vindt meldingen over seksueel grensoverschrijdend gedrag zo ernstig, dat zij altijd bekijkt of er risico's zijn voor de cliëntveiligheid of de zorg. Het onderzoek hiernaar wordt uitgevoerd door de zorgaanbieder of door de inspectie. Op basis van het onderzoeksrapport komt de inspectie tot haar oordeel.

De inspectie kan ingrijpen met informele interventies, of via het bestuursrecht of tuchtrecht. Of en hoe de inspectie ingrijpt, hangt af van de situatie en het onderzoek dat ernaar is gedaan:

• Informele interventie

Met informele interventies probeert de inspectie te bereiken dat een zorgverlener of zorgaanbieder zelf actie onderneemt. Als informele interventie kan de inspectie bijvoorbeeld een zorgverlener of zorgaanbieder aanspreken, een verbeterplan met termijnen opvragen of verscherpt toezicht houden.

• Bestuursrechtelijke interventie

Als het nodig is neemt de inspectie maatregelen richting de zorgaanbieder of de zorgverlener. Als een zorgverlener handelt in strijd met een beroepscode of een gedragsregel, betekent dit ook dat de zorgverlener geen goede zorg levert (zie kader). De inspectie kan in dat geval bestuursrechtelijk optreden tegen deze zorgverlener. De inspectie kan een bevel of een aanwijzing geven aan een zorgaanbieder of solistisch werkende zorgverlener.

Volgens de Wkkgz en de Jeugdwet zijn zorgaanbieders verplicht om zorg en hulp te bieden van goede kwaliteit en een goed niveau. Dat is zorg die in ieder geval veilig is en waarbij zorgverleners handelen in overeenstemming met de professionele standaarden. De rechten van de cliënt moeten zorgvuldig in acht worden genomen en de cliënt moet met respect worden behandeld. De inspectie ziet actieve aandacht voor het waarborgen van een veilige zorgrelatie als onderdeel daarvan. De rechten van de cliënt moeten zorgvuldig in acht worden genomen en de cliënt moet met respect worden behandeld.

• Tuchtrechtelijke interventie

De inspectie kan tegen een BIG- of SKJ-geregistreerde zorgverlener een tuchtklacht indienen. Het doel van het tuchtrecht is de kwaliteit van de BIG- en SKJ-geregistreerde beroepsbeoefening op peil te houden. Dient de inspectie een tuchtklacht in tegen een zorgverlener die normoverschrijdend gedrag vertoont? Dan kan een uitspraak van de tuchtrechter de zorgverlener bijsturen of (gedeeltelijk) verbieden zijn beroep uit te oefenen. Soms dient de inspectie een tuchtklacht in omdat het naleefniveau in een sector laag is. Ook kan een uitspraak van de tuchtrechter de normen voor professioneel handelen herbevestigen, verduidelijken of verscherpen. Is een zorgverlener zowel BIG- als SKJ-geregistreerd? Dan beoordeelt de inspectie per situatie of een tuchtklacht bij het Tuchtcollege voor de Gezondheidszorg (bij BIG-ers) of bij het College van Toezicht Jeugd (bij SKJ-ers) wordt ingediend.

Als er mogelijk sprake is van een strafbaar feit, dan overlegt de inspectie met het Openbaar Ministerie (OM). Dit is vastgelegd in het samenwerkingsprotocol tussen de inspectie en het OM: [Samenwerkingsprotocol gezondheidszorg IGJ en OM 2021](#).

Meer informatie over de mogelijke interventies van de inspectie staat op de website: [Interventies](#) en in het [Algemeen interventiebeleid IGJ](#).